

KS. MICHAŁ STASZEWSKI

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

PRYMAT W MYŚLI TEOLOGICZNEJ OJCÓW KOŚCIOŁA I PISARZY CHRZEŚCIJAŃSKICH: KLEMENSA RZYMSKIEGO, IGNACEGO Z ANTIOCHII I IRENEUSZA Z LYONU

1. Różnice w rozumieniu prymatu. 2. Klemens Rzymski. 3. Ignacy Antiocheński. 4. Ireneusz z Lyonu. 5. Podsumowanie

Słowa kluczowe: Klemens Rzymski, Ignacy Antiocheński, Ireneusz z Lyonu, prymat, refleksja teologiczna, Biskup Rzymu

1. RÓŻNICE W ROZUMIENIU PRYMATU

Problematyka dotycząca prymatu Piotrowego jest bardzo rozbudowana i szeroko dyskutowana. Różnie była ona postrzegana w ciągu wieków istnienia Kościoła. Często wywoływała nieporozumienia. Działo się tak, ponieważ nie wszyscy biskupi, a także ich wspólnoty, uznawali nadrzędną rolę biskupa Rzymu. Takie myślenie było konsekwencją różnego interpretowania sceny ewangelicznej, podczas której Jezus powierzył władzę Piotrowi. Jedni interpretowali tę scenę bardzo literalnie, a więc uznawali, że dana obietnica prymatu dotyczyła tylko Piotra. Inni natomiast, w obietnicy spod Cezarei Filipowej widzieli Piotra i jego następców.

W tym artykule skupimy się na pismach odnoszących się do kwestii prymatu, zostawionych przez: Klemensa Rzymskiego, Ignacego Antiocheńskiego, Polikarpa ze Smyrny oraz Ireneusza z Lyonu.

2. KLEMENS RZYMSKI

Klemens (91–101) był trzecim biskupem Kościoła rzymskiego, a zarazem Mężem apostołskim, czyli uczniem jednego z Apostołów – w tym przypadku Pawła. Imię jego jest wspominane przez św. Pawła, w Liście kierowanym do wspólnoty

kościelnej w Filippii¹. Apostoł Narodów nazywał Klemensa *towarzyszem broni*². W naturalny sposób rodzi się pytanie: dlaczego zdanie biskupa rzymskiego dla ówczesnych Kościołów partykularnych było ważne, mimo że wspólnota rzymska nie była wcale najliczniejszą i najstarszą wspólnotą. Można przyjąć, że taka ranga biskupa Rzymu wynika z tego, że był następcą św. Piotra Apostoła, ponieważ brak innych przesłanek, które w sposób wystarczający taką pozycję by uzasadniały. Mimo iż u schyłku wieku nie był najbardziej liczną ani najbardziej zasobną wspólnotą, to jednak od początku znany był z tego, że przychodził z pomocą innym wspólnotom. Tylko taką rangą wspólnoty rzymskiej można uzasadnić, że do jej biskupa zwraca się wspólnota Kościoła w Koryncie z prośbą o interwencję w dotyczących ją rozdarciach, mimo iż żył jeszcze św. Jan Apostoł, a komunikacja z Efezem była o wiele łatwiejsza. Mamy świadectwo tej interwencji podjętej przez Klemensa w jego Liście do wspólnoty w Koryncie.

Swój Pierwszy List do Koryntian Klemens napisał po tym, jak przedstawiciele tamtejszego Kościoła kilkakrotnie informowali go o sytuacji kryzysowej w ich wspólnocie. Problem Koryntyjczyków polegał na tym, że część wspólnoty chciała odsunąć od posługi starszych ustanowionych jeszcze przez Apostoła Pawła. Klemens nie odpisał natychmiast, ponieważ w Rzymie wybuchło prześladowanie zapoczątkowane przez Nerona i Domicjana.

W Liście Klemensa ani razu nie pojawia się termin *prymat*. Jeśli jednak dokładnie przyjrzymy się jego tekstowi, możemy dostrzec, że jest w nim obecna idea hierarchii i posłuszeństwa. Na początku Listu biskup Rzymu zaznacza, że męczeństwo Piotra i Pawła jest korzeniem wiary chrześcijańskiej, za którą wielu oddało swoje życie przez naśladowanie czynów Apostołów. Skoro Klemens o tym pisze, to uważa, że właśnie ten korzeń chrześcijaństwa znajduje się w Rzymie. Tu bowiem Apostołowie oddali życie za wiarę. Klemens we wspomnianym Liście nie występuje jako brat i doradca, ale jako ten, który wymaga posłuszeństwa w imię wiary. Cały bowiem List był jednym wielkim wołaniem do wspólnoty Kościoła w Koryncie o pokorę i posłuszeństwo. Klemens wyraźnie podkreślał, że wierni muszą być bezwzględnie podlegli duchownym: biskupom oraz kapłanom, ale sam występuje w roli tego, któremu należy się posłuszeństwo ze strony hierarchii. Niepodporządkowanie się tym zasadom wiązało się z karą:

Tych więc, których sami Apostołowie, lub po nich inni dostojni mężowie za zgodą całego zgromadzenia postanowili, którzy trzodzie Chrystusowej chwalebnie, z pokorą, spokojnie [...] posługiwali, tych usuwać od obowiązku; uważamy za postępek prawu przeciwny³.

Upomnienia poczynione przez Klemensa spotkały się z aprobatą wspólnoty korynckiej. Powyższe słowa są świadectwem, że w Kościele jest już jakieś prawo, a Klemens występuje w jego roli interpretatora.

Nawet jeśli sam Klemens w swoim Liście nie odniósł się bezpośrednio do kwestii prymatu, to wspólnota koryncka, do której pisał swój List, pokazała, kim dla niej

¹ Flp 4, 3.

² Zob. Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna*, III 4, 9, Kraków 2013, 145.

³ Klemens Rzymski, *List do Koryntian*, w: *Pisma Mężów Apostolskich*, Warszawa 1897, 83.

był biskup Rzymu i jakie miał dla niej znaczenie. Gmina korynceńska poprzez wielokrotną i uporczywą prośbę o interwencję dała świadectwo temu, jakie znaczenie dla niej miał autorytet biskupa Rzymu. Istotne dla nich było zdanie biskupa Rzymu, dotyczące problemów gnębiących ich wspólnotę. Zatem, co wpłynęło, że zdanie i stanowisko następcy św. Piotra było tak ważne i miało taki posłuch w ówczesnym świecie?

Być może szacunek i powszechna akceptacja stanowiska Klemensa wynikały z tego, że był on bezpośrednim uczniem św. Pawła – założyciela wspólnoty chrześcijan w Koryncie. Klemens, będąc u boku swojego nauczyciela, mógł uzyskać dużą wiedzę na temat Kościoła w Koryncie, a tym samym poznać jego wiernych i problemy, jakie tam występowały. W tej sytuacji miałby mandat, aby wypowiadać się o tym Kościele i nawoływać jego członków do poprawy obyczajów i posłuszeństwa względem kapłanów ustanowionych przez Pawła. Argumentem decydującym byłoby to, że był uczniem Pawła, a nie to, że był biskupem Rzymu.

Za konkluzję naszych rozważań mogą posłużyć słowa papieża Benedykta XVI. Komentując List Klemensa do Koryntian, stwierdził, że był to pierwszy przejaw prymatu Kościoła rzymskiego po śmierci Apostoła Piotra. Papież wspominał o ogromnym autorytecie i prestiżu, jakie były przypisywane ówczesnemu biskupowi Rzymu – Klemensowi już na przełomie I i II w. Warto podkreślić że według Papieża List Klemensa jest bardzo ważny, ponieważ „ukazuje troskę Kościoła Rzymu” o inne wspólnoty chrześcijańskie, np. przez pełnienie względem nich dzieł dobroczynności⁴.

3. IGNACY ANTIOCHEŃSKI

Ignacy (30–107) był biskupem Antiochii. Nie można dokładnie określić, którym z kolei, ponieważ historyk Euzebiusz z Cezarei w jednym miejscu pisał, że Ignacy był drugim biskupem Antiochii⁵, w innym zaś wspominał, że był drugim następcą Piotra, a więc trzecim w kolejności pasterzem wspólnoty antiocheńskiej⁶. Nie ulega jednak wątpliwości, że należał do grona Ojców Apostolskich, a więc bezpośrednich uczniów Apostołów. W tym przypadku najprawdopodobniej Piotra, który był założycielem wspólnoty eklezjalnej w Antiochii.

Istnieje też inne przypuszczenie co do tego, czym uczniem był Ignacy. Na podstawie listów Ignacego, zwłaszcza skierowanego do Kościoła w Rzymie, można przypuszczać, że był uczniem św. Pawła. Ignacy w tym Liście porównał się do poronionego płodu⁷, a więc określenia, którego Apostoł Paweł użył w odniesieniu do samego siebie w korespondencji kierowanej do Kościoła w Koryncie⁸.

⁴ Zob. Benedykt XVI, *Klemens Rzymski*, Vox Patrum, t. 50–51, Lublin 2008, 13–15.

⁵ Zob. Euzebiusz z Cezarei, dz.cyt., III 21, 175.

⁶ Zob. tamże, III 36, 1–3, 205.

⁷ Ignacy Antiocheński, List do Rzymian, w: *Świadkowie naszej tradycji*, red. J. Królikowski, Tarnów, 2000, 60.

⁸ 1 Kor. 15, 8.

Ignacy z Antiochii jest autorem siedmiu Listów, które skierował do Kościołów znajdujących się w Azji Mniejszej oraz w Rzymie i Grecji. Listy te były wysyłane podczas jego ostatniej drogi do Rzymu, miejsca jego męczeńskiej śmierci. Listy Ignacego są uznawane przez historyków za autentyczne oraz stanowią podstawowe źródło wiedzy o życiu ówczesnych chrześcijan oraz strukturze hierarchicznej Kościoła⁹. Do rozważań na temat prymatu i jego rozumienia przez Ignacego posłużą trzy Listy, które Ignacy skierował do wspólnot kościelnych, znajdujących się w Rzymie, Filadelfii oraz Smyrnie.

Antiochia należała do największych i najważniejszych ośrodków politycznych, gospodarczych i religijnych. Rywalizowała na Wschodzie z Aleksandrią. Kanon 6 Soboru Nicejskiego stawia ją na wiodącym miejscu obok Rzymu i Aleksandrii, podkreślając w ich przypadku „pierwszeństwo wynikające ze starszeństwa”¹⁰. Można więc mówić w tym przypadku o swoistym prymacie trzech stolic – Antiochii, Aleksandrii i Rzymu¹¹. Być może takie postrzeganie prymatu brało się z tego, że we wspomnianych miastach działały wspólnoty chrześcijańskie założone przez Piotra – w Antiochii i Rzymie, albo przez najbliższych jego współpracowników – jak w Aleksandrii, w której wedle tradycji Kościół zapoczątkował św. Marek.

Zanim zastanowimy się nad rozumieniem idei prymatu u Ignacego z Antiochii, należy zwrócić uwagę, że w Liście do wspólnoty w Filadelfii, Biskup Antiocheński mocno akcentował sprawę jedności wspólnoty, na której czele stał biskup. W Liście do Smyrnian Ignacy po raz pierwszy w odniesieniu do Kościoła użył określenia *katolicki*.

Warto podkreślić, że Listy, które Ignacy kierował do poszczególnych Kościołów, zawierały normy postępowania prawdziwego chrześcijanina. Ignacy często upominał tych, którzy źle postępowali. Tylko List do Rzymian nie zawiera pouczeń. Historycy przypuszczają, że Ignacy uważał się za niegodnego, aby upominać Kościół w Rzymie. Oznaczałoby to, że jedynym kompetentnym byłby jedynie przełożony tamtejszej wspólnoty – biskup Rzymu. Takie przypuszczenie może potwierdzić fakt, że Ignacy korespondencję z innymi Kościołami prowadził przez ich pasterzy – i w tamtych wypadkach uważał, iż ma prawo do tego, aby ich upominać.

Szczególnej uwagi wymaga początek Listu do Rzymian:

Ignacy, zwany również Teoforem, do Kościoła obdarzonego miłosierdziem przez hojność Najwyższego Ojca i Jego Jedyne Syna, Jezusa Chrystusa, Kościoła wielce umiłowanego i oświeconego z woli Tego, z którego woli istnieje wszystko, co istnieje, w miłości Jezusa Chrystusa, Boga naszego, Kościoła, który przewodzi w krainie Rzymian, godny Boga, godny czci, godny błogosławieństw, godny pochwały, godny powodzenia, godny czystości [wiary] i przewodzący w miłości, naznaczony prawem Chrystusa i imieniem Ojca. [Braciom] w ciele i w duchu zjednoczonym we wszystkich Jego przykazaniach, trwającym niewzruszenie w łasce Bożej, obcym z wszelkiej obcej barwy, serdeczne pozdrowienie w Jezusie Chrystusie, Bogu naszym i nieskazitelnoci¹².

⁹ Zob. Euzebiusz z Cezarei, dz.cyt., III, 36, 205–209.

¹⁰ *Concilium Nicaenum* (a. 325), w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, Kraków 2002, t. 1, 31–33.

¹¹ Zob. Benedykt XVI, *Święty Ignacy Antiocheński*, *Vox Patrum* 27 (2007) 50–51, 16–19.

¹² Ignacy Antiocheński, *List do Rzymian, Pozdrowienie*, w: *Biblioteka Ojców Kościoła*, red. J. Namowicz, tłum. A. Świderkówna, t. 10, Kraków 1992, 128.

Na wstępie Ignacy pozdrawia Kościół w Rzymie, który przewodzi w miłości”. Słowo „przewodzi” pojawiło się dwukrotnie – co podkreśla znaczenie i rangę tego Kościoła w świecie chrześcijańskim. Kościół w Rzymie „przewodził” innym wspólnotom w miłości. To oznacza, że Kościół rzymski pełnił uczynki miłosierdzia względem innych gmin chrześcijańskich. Oto przykład: Rzymianie zbierali jałmużnę na rzecz chrześcijan znajdujących się w innych częściach ówczesnego świata. W jednym ze swoich Listów, św. Paweł napisał o zbiórce przeprowadzonej przez Rzymian na rzecz wspólnoty jerozolimskiej. Jest jeszcze inna hipoteza, że Kościół rzymski przewodził w „krainie Rzymian”, czyli w najbliższym otoczeniu miasta¹³. Oznaczałoby to, że funkcję nadrzędną pełniłby tylko na zakrojonym i nieznacznym obszarze.

Następnie z Listu św. Ignacego skierowanego do Rzymian, można odczytać, że przewodnictwo Rzymu miało podwójny wymiar: urzędowy i teologiczny. Badacze początków Kościoła podkreślają, że Ignacy zwracał się do całego Kościoła Rzymu, a nie tylko do jego biskupa. Uwaga jego była skoncentrowana na wszystkich członkach rzymskiej wspólnoty eklezjalnej. Jako porównanie, inne Listy Ignacy adresował tylko do biskupów poszczególnych wspólnot lokalnych. List do Rzymian, według badaczy początków Kościoła, jest pierwszym świadectwem spojrzenia Kościołów Wschodu na kwestię prymatu biskupa Rzymu¹⁴, w liście Ignacy stawia wspólnotę rzymską przed innymi wspólnotami¹⁵.

Badacze pism Ignacego podkreślają jednak, że przewodnictwo Kościoła Rzymu w rozumieniu biskupa Antiocheńskiego miało charakter rzeczywisty, a nie tylko symboliczny – nie opierało się tylko na tym, że Rzym przewyższał inne Kościoły okazywaną dobroczynnością. Do takiego sposobu rozumowania przewodnictwa skłania fakt, że czasownik „przewodzić” jest użyty w Listach Ignacego tylko cztery razy – w tym aż dwukrotnie w korespondencji ze wspólnotą w Rzymie i dwa razy z chrześcijanami w Magnezji¹⁶. W Liście do Magnezjan Ignacy użył tego słowa w odniesieniu do przewodniczącego wspólnoty, lokalnego biskupa¹⁷. W Liście do Rzymian natomiast termin ten jest odniesiony do całego Kościoła. Analogicznie więc można uznać, że Kościół rzymski przewodzi innym Kościołom, podobnie jak biskup Magnezjan przewodzi tamtejszemu Kościołowi.

Analiza początku Listu Ignacego do Rzymian prowadzi do wniosku, że bez wątpienia Ignacy uznawał prymat biskupa rzymskiego. Pewne jest to, że Ignacy nie przypisuje „przewodzenia” biskupowi Rzymu, ale całej wspólnotie tego Kościoła. Niektórzy historycy twierdzą, że wspomniane przywództwo rzymskiej gminy

¹³ Zob. L. Misiarczyk, *Prymat Kościoła/biskupa Rzymu w źródłach chrześcijańskich II wieku*, Vox Patrum, t. 46–47, Lublin, 2005, 56, por. również P.-T. Cameiot *Sources Chrétiennes*, Paris 1947, 10bis, s. 106, przypis 1.

¹⁴ Zob. M. Skierkowski; *Pierwszy pośród sług jedności*, Studia Teologiczne, Białystok, Drohiczyn, Łomża, 21 (2003), 379.

¹⁵ Zob. W. Turek, *Prymat biskupa Rzymu w okresie patrystycznym*, Studia Płockie, t. 29, Płock 2001, 52–53.

¹⁶ Zob. Misiarczyk, art.cyt., 53–60. Zob. również: E.J. Goodspeed, *Index Patristicus sive Clavis Patrum Apostolicorum Operum*, Leipzig 1907, 205.

¹⁷ Zob. Ignacy Antiocheński, *List do Magnezjan*, w: *Świadkowie naszej Tradycji*, red. W. Kania, Tarnów 2000, 56–58.

chrześcijańskiej miało charakter duchowy, ponieważ odnosiło się do spraw wiary i obyczajów. Podkreślenia wymaga fakt, że wspomniane przewożenie Kościoła Rzymu miało charakter powszechny, czyli dotyczyło całego Kościoła powszechnego. Prymat w znaczeniu jurysdykcyjnym wykształcił się w późniejszych czasach¹⁸.

4. IRENEUSZ Z LYONU

Ireneusz (140–ok. 202) urodził się i wychował w Smyrnie (dzisiejsza zachodnia Turcja), tam też słuchał nauk wygłaszanych przez tamtejszego biskupa Polikarpa. Po śmierci biskupa Lyonu, Potyna, został wybrany biskupem tego Kościoła.

Myśli i poglądy Ireneusza były inspirowane nauką św. Jana Apostoła, a także biskupa smyrneńskiego Polikarpa¹⁹.

Ireneusz jest także uważany za najważniejszego i najwybitniejszego teologa II w.²⁰ Wszelkie pisma i dzieła, które zostawił, powstały w Galii. Informacji o postzeganiu przez Ireneusza idei prymatu, dostarczają nam jego dzieła: *Wykład nauki apostołskiej* oraz *Adversus haereses*.

Adversus haereses zostało przez Ireneusza napisane w odpowiedzi na prądy antychrześcijańskie, które zaczęły się rozprzestrzeniać w I i II w. w ówczesnych gminach chrześcijańskich.

Według Ireneusza, Pismo Święte należy czytać w Kościele. Kościół, w jego rozumieniu, oznacza miejsce jawnie uznanej i wiarygodnej Tradycji, która wywodzi się od Apostołów. Wspomniana Tradycja rozumiana była jako sukcesja apostołska, tzn., że wszelka wiara i Tradycja przekazywana była przez biskupów i przebiterów – ci natomiast, cały depozyt głoszonej wiary przejęli od Apostołów, a Apostołowie od Jezusa.

Ireneusz rozwija tę myśl w trzeciej księdze *Adversus haereses*. Zaznacza tam, że jedyną prawdę można znaleźć w Kościele, który porównał do bogatego zbiornika. W tym zbiorniku Apostołowie zebrali wszystko, co dotyczyło prawd wiary. Pisał dalej, że jeśli w jakimś Kościele pojawiła się nawet drobna rozbieżność, należało odwołać się do najstarszych Kościołów, w których żyli i działali Apostołowie. Te właśnie wspólnoty miały mandat do rozstrzygania różnych sporów i rozbieżności²¹.

W dalszej części książki *Adversus haereses*²² padają słowa kluczowe problemu prymatu. Ireneusz stwierdził, że nie jest potrzebne wymienianie sukcesji apostołskiej wszystkich Kościołów Apostolskich. Byłoby to zbyt wiele. Wystarczy tylko wykazać, jak ciągłość apostołska przebiega w:

największym, najstarszym i wszystkim znanym Kościele, założonym i ustanowionym przez dwu najślawniejszych Apostołów, Piotra i Pawła, Kościoła w Rzymie [...] ²³.

¹⁸ Zob. Misiarczyk, art.cyt., 60.

¹⁹ Zob. W. Myszor, *Wprowadzenie*, w: *Wykład nauki apostołskiej*, Kraków 1997, 6.

²⁰ Zob. F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin–Lublin 1997, 100.

²¹ Ireneusz, *Chwałą Boga żyjący człowiek*, red. J. Comby, Kraków, 1999, 40–41.

²² Ireneusz, *Adversus haereses*, w: *Antologia patrystyczna*, red. A. Bober, WAM, Kraków 1965, III 3, 2–3, 39–40.

²³ Tamże, III 3, 1965, 39.

Ireneusz uczynił to, wymieniając biskupów rzymskich w katalogu²⁴. Rozpoczął od św. Piotra, a skończył na współczesnym dla siebie biskupie Eleuteriuszu. W sumie katalog zawierał trzynaście imion biskupów rzymskich. Jest to najstarszy tego typu dokument, poświadczający sukcesję apostołską Kościoła rzymskiego. Posługiwał się nim m.in. starożytny historyk Euzebiusz²⁵.

Tuż przed wymienieniem biskupów rzymskich Ireneusz wyraża swoją najważniejszą myśl o idei prymatu i szeroko rozumianego posłuszeństwa, jakie winny reprezentować Kościoły lokalne względem Kościoła rzymskiego:

Z tym bowiem Kościołem, dla jego naczelnego zwierzchnictwa, musi się zgadzać każdy Kościół, tj. wszyscy zewsząd wierni, bo w nim przez tych, co są zewsząd, zachowała się tradycja apostołska²⁶.

Ireneusz podkreśla zatem, że wszyscy i wszędzie powinni się zgadzać z nauczaniem Kościoła rzymskiego. Wspólnota rzymska ma być dla innych wyznacznikiem zachowań oraz wzorem postępowania. Stąd też w naturalny sposób należy jej okazywać posłuszeństwo.

Ireneusz twierdzi, że nauczanie lokalnych biskupów wypływa z przepowiadania biskupa Rzymu, który czerpie swoje myśli i przepowiadanie z fundamentalnego Źródła – Jezusa. Treści te znalazły swoje miejsce w czwartej księdze *Adversus haereses*²⁷. Ireneusz stwierdza, że do obowiązków wiernych należy słuchanie zwierzchników kościelnych, których następstwo pochodzi od Apostołów. Podkreśla również, że biskupi otrzymali niezawodny charyzmat prawdy.

Kościół rzymski został przedstawiony przez Ireneusza jako depozytariusz pełni prawdy. Prawda ta jest poświadczona autorytetem dwóch Apostołów – Piotra i Pawła. Ireneusz postrzegał Kościół w Rzymie jako *potentior principalitas*, czyli na tyle silny i zdolny, aby przewodniczyć innym Kościołom w wymiarze powszechnym. Znaczenie tej wspólnoty, a przede wszystkim jej pasterza było dla Ireneusza niepodważalne. Obecnie żywo dyskutowany jest problem, rozumienia wspomnianego wyżej *potentior principalitas*²⁸. Badacze pism starożytnych i tamtego okresu zastanawiają się, w jaki sposób Ireneusz rozumiał naczelne zwierzchnictwo Kościoła rzymskiego. Pojawia się w związku z tym pytanie, na czym owe naczelne zwierzchnictwo polegało i w jaki sposób oddziaływało na lokalne Kościoły chrześcijańskie.

Benedykt XVI, który sam był biskupem Rzymu, komentując ten fragment Ireneuszowego dzieła²⁹ podkreślił znaczenie biskupstwa rzymskiego. Zaznaczył też, że Kościół Rzymu jest starożytny i odgrywa szczególną rolę. Ta szczególna rola wynika właśnie z jego starożytności, a dokładniej z największego stopnia apostołskiego. Na kanwie tekstów Ireneusza papież stwierdza, że wszystkie inne Kościoły powinny dostosować się do Kościoła Rzymu. Dostosowanie to polega na uznaniu Kościoła rzymskiego przez wszystkie wspólnoty lokalne za „miarę prawdziwej tradycji

²⁴ Zob. tamże, III 3, 39–40.

²⁵ Zob. Euzebiusz z Cezarei, dz.cyt., V 7, 325–327.

²⁶ Ireneusz, dz.cyt., III 3, 39.

²⁷ Zob. tamże, IV 26 2.4–5, 50–51.

²⁸ Zob. Drączkowski, *Patrologia...*, dz.cyt., 107.

²⁹ Zob. Benedykt XVI, *Święty Ireneusz z Lyonu*, *Vox Patrum* 27 (2007) 50–51, 21–25.

apostolskiej, jedynej wspólnej wiary Kościoła³⁰. Najwyższy stopień apostolskości jest ugruntowany i oparty na filarach Kolegium Apostolskiego – Piotrze i Pawle.

W drugim swoim dziele, tzn. *Wykładzie nauki apostolskiej*, Ireneusz w kilku miejscach podkreśla znaczenie apostolskiej misji i sposobu jej rozumienia. W końcowej części *Wykładu nauki apostolskiej*, Ireneusz powtórzył to, co napisał w *Adversus haereses*, mianowicie, że należy strzec wiary apostolskiej, ponieważ pochodzi ona od Chrystusa. Dlatego też wszystkie Kościoły są do tego zobowiązane i muszą przyłożyć do tego wszelką troskę. Ireneusz przypisywał nauce apostolskiej absolutną pewność. Trwanie przy Kościołach apostolskich daje pewność, że w danym Kościele nie są głoszone herezje. Według Ireneusza odstępstwa od wiary pojawiają się w tych wspólnotach, które nie są zakorzenione w nauce Apostołów.

Obydwa dzieła, *Wykład nauki apostolskiej* oraz *Adversus haereses*, są odczytywane przez współczesnych ludzi Kościoła (m.in. papieża Benedykta XVI), jako niepodważalne filary stanowiące oparcie doktryny wiary. Opierając się na pismach Ireneusza, Papież stwierdza wyraźnie, że prawdziwą Ewangelią jest ta, która przekazywana jest przez biskupów mających łączność z Apostołami poprzez sukcesję. Można powiedzieć, że ma to szczególne znaczenie dla Kościoła rzymskiego, jako tego, u którego początków stoi nauczanie Apostołów Piotra i Pawła oraz poniesiona w tym mieście ich męczeńska śmierć.

Obok omówionych dzieł zachowała się również korespondencja Ireneusza kierowana do biskupa Rzymu. Kiedy przez Kościół przetaczała się dyskusja, w jakim terminie i w jaki sposób celebrować Wielkanoc, wtedy Ireneusz nawoływał do zgody wszystkie Kościoły lokalne. Biskup Lyonu stał się mediatorem sporu. Zależało mu tylko na tym, aby dwie tradycje obchodzenia świąt Wielkiej Nocy nie wykluczały się wzajemnie. Ireneusz był zdania, że wszystkie tradycje można pogodzić, oddając w ten sposób jednemu i drugiemu zwyczajowi należyty szacunek. Spór toczący się między biskupem rzymskim a Kościołami lokalnym, szczególnie tymi ze Wschodu był bardzo poważny. Ponieważ w momencie, kiedy przedstawiciele Kościołów lokalnych, nie znaleźli rozwiązania tego problemu, biskup Rzymu, Wiktor, zagroził wykluczeniem z Kościoła powszechnego tym, którzy nie podzielali zdania Rzymu. Groźba wykluczenia z Kościoła powszechnego brała się z nieposzanowania i nieprzyjęcia przez wspólnoty lokalnych Kościołów, stanowiska i zwyczaju rzymskiego.

Euzebiusz z Cezarei, referując List Ireneusza do Wiktora, wspomina zaangażowanie Ireneusza w poszanowanie tradycji wschodnich, dotyczących obchodzenia Wielkanocy. Poszanowanie tradycji wiązało się z tego, że zwyczaj obchodzenia Wielkanocy w innym terminie niż w Kościele rzymskim istniał już od dawna. Dlatego też uważał, że należy się szacunek tej tradycji. Wymowna jest ta część Listu, w której Ireneusz podkreślił, że tradycja świętowania Wielkanocy nie zaczęła się „od nas”. W tej korespondencji można również dostrzec posłuszeństwo Ireneusza względem biskupa rzymskiego. Mimo tego, że stawał on w obronie Kościołów Wschodu, nie chcąc ich odłączenia od całego Kościoła, zaznaczył, że Wielkanoc powinna być obchodzona według zwyczaju rzymskiego, z uwzględnieniem różnorodności innych wspólnot³¹.

³⁰ Zob. tamże, 23.

³¹ Zob. Euzebiusz z Cezarei, dz.cyt., V, 24, 11–13, 367.

Ireneusz zabiegał o pokój³² w Kościele, ponieważ bardzo pragnął jego jedności. Wiedział, że prawdziwa jedność ugruntowana jest w wierze przekazanej przez Apostołów.

5. PODSUMOWANIE

W artykule przedstawiona została myśl Ojców Kościoła, a także starożytnych pisarzy chrześcijańskich na temat idei prymatu. Niektórzy z Ojców prymat dostrzegali w nadrzędnej roli Kościoła rzymskiego. Inni natomiast ideę prymatu widzieli w osobie Apostoła Piotra. Jedni Ojcowie zatem, wiązali z Kościołem rzymskim, a inni z osobą Piotra. Jest to o tyle istotne, o ile tych dwóch pojęć – Kościół rzymski i osoba Apostoła Piotra nie można w kontekście prymatu rozpatrywać oddzielnie. Pewne jest, że z pism przytoczonych wyżej wynika, że wspólnota Kościoła rzymskiego wraz ze swoim biskupem, pełniła rolę nadrzędną w Kościele powszechnym. Stanowisko Rzymu było bardzo ważne dla innych Kościołów, które musiały rozstrzygać kwestie sporne w swoich wspólnotach.

BIBLIOGRAFIA

I. Pismo Święte i dokumenty urzędu nauczycielskiego kościoła

Biblia Tysiąclecia, wyd. V, Poznań 2000.

Concilium Nicaenum (a. 325), w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 1, Kraków 2001, 19–61.

II. Źródła i tłumaczenia

Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna*, WAM, Kraków 2013.

Ignacy Antiocheński, *List do Rzymian*, w: *Świadkowie naszej tradycji*, red. J. Królikowski, Oficyna Wydawnicza „Oratorium”, Tarnów 2000.

Ignace d’Antioche, *Lettres*, Polycarpe de Smyrne, *Lettres et Martyre*, wyd. P.-T. Camelot, Sources Chrétiennes 10bis, Paris 2007.

Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses*, w: *Antologia patrystyczna*, red. A. Bober, WAM, Kraków 1965.

Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostołskiej*, WAM, Kraków 1997.

Klemens Rzymski, *List do Koryntian*, w: *Pisma Mężów Apostolskich*, Drukarnia Niemiry, Warszawa 1897.

III. Opracowania

Benedykt XVI, *Patrystyczna katecheza Benedykta XVI*, *Vox Patrum* 27(2007) 50–51, 13–49: *św. Klemens Rzymski*, 13–15; *św. Ignacy Antiocheński*, 16–19; *św. Ireneusz z Lyonu*, 21–25.

Ireneusz z Lyonu, *Chwałą Boga żyjący człowiek*, red. J. Comby, Znak, Kraków 1999.

Drączkowski F., *Patrologia*, Bernardinum, Pelplin–Lublin 1997.

Misiarczyk L., *Prymat Kościoła/biskupa Rzymu w źródłach chrześcijańskich II wieku*, *Vox Patrum*, 46–47 (2005), 51–77.

³² Zob. F. Drączkowski, dz.cyt., 102.

- Myszor W., *Wprowadzenie*, w: *Wykład nauki apostoelskiej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1997.
- Skierkowski M., *Pierwszy pośród sług jedności*, Studia Teologiczne: Białystok, Drohiczyn, Łomża, 21 (2003), 363–389.
- Starowieyski M., *Mądry i gorliwy pasterz*, w: *Pierwsi świadkowie*, WAM, Kraków 1988.
- Turek W., *Prymat biskupa Rzymu w okresie patrystycznym. Rozwój idei od Klemensa Rzymskiego do Leona Wielkiego*, Studia Płockie, 29 (2001), 51–58.

IV. Literatura pomocnicza

Goodspeed E.J., *Index Patristicus sive Clavis Patrum Apostolicorum Operum*, Leipzig 1907.

PRIMACY IN THE THEOLOGICAL THOUGHT OF THE CHURCH FATHERS AND CHRISTIAN WRITERS: CLEMENT OF ROME, IGNATIUS OF ANTIOCH AND IRENAEUS OF LYON

Summary

The purpose of this article is to examine the theological thought of selected Church Fathers and Christian writers in the first three centuries of Christianity. The idea of the primacy of the Bishop of Rome, understood in a modern way – that the Bishop of this Church is the head of all particular Catholic communities – was not always perceived as such. The Church required reflection and time to develop such an idea.

The article presents the following detailed issues: reflection on primacy by prominent bishops of the first three centuries of Christianity: Clement of Rome, Ignatius of Antioch, and Irenaeus of Lyon. The reflections of these bishops lead to a clear thesis: the community of the Roman Church, together with its bishop, held a supreme role in the universal Church.

Key words: Clement of Rome, Ignatius of Antioch, Irenaeus of Lyon, primacy, theological reflection, Bishop of Rome

Nota o Autorze

Ksiądz **Michał STASZEWSKI** – prezbiter archidiecezji łódzkiej. Święcenia prezbiteratu przyjął w 2021 r. w bazylice archikatedralnej w Łodzi. W dotychczasowej pracy naukowej zajmował się procesem kształtowania prymatu biskupa Rzymu w pierwszych III wiekach chrześcijaństwa. Od 2025 r. student Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.
<https://orcid.org/0009-0000-1062-6582>